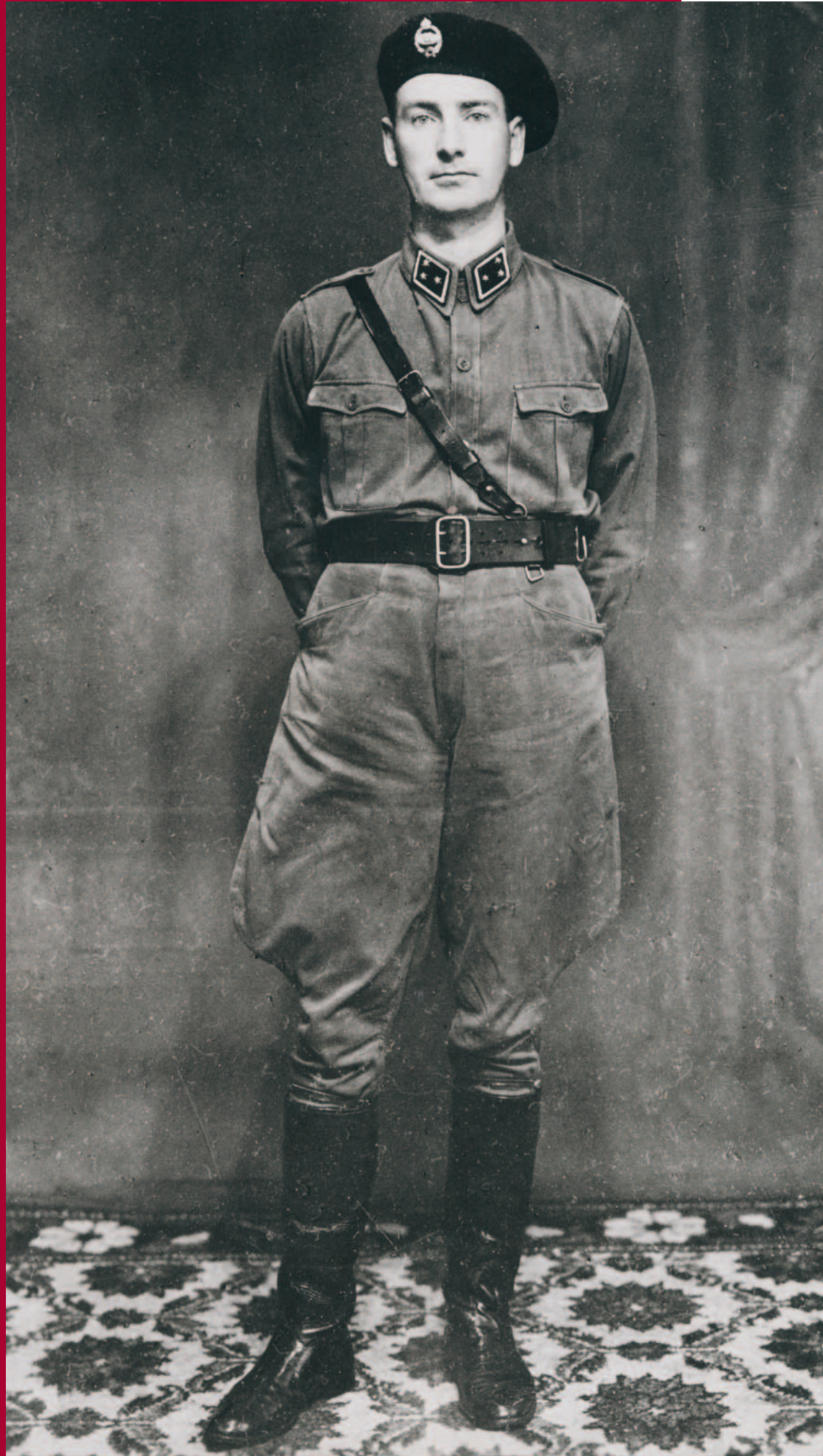

NIEUWSBRIEF

Tristan Broos: 'veel mooie verhalen in CIC'	2
Veteraan Libanonmissie naar Legermuseum	4
Nieuwe naam museum	6
Boekenkast	7
De waterlinie na 1815	8
Oorlogsherinneringen langs de Isonzo	10
Jo Thomas maakt plaats voor jongere generatie	12
Pijlenregens en precisieschoten	14

'Bezoekers hebben heel mooie

door Hans van Lith (tekst en foto's)

"Mijn grote passie is de oorlog tegen Japan 1941-1942. De strijd van het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger, maar ook wat daar aan vooraf ging: China, Pearl Harbor, Malakka, Singapore." Tristan Broos (36), afgestudeerd in Leiden, is sinds 2008 werkzaam bij het Collectie Informatie Centrum (CIC) van het Legermuseum.

Hij heeft geen banden met Indonesië of 'het oude Indië', maar hoe dan toch die belangstelling voor Japan? Hij kijkt een beetje ontsteld bij die vraag en aarzelt, zoals veel echte hobbyisten die ook niet precies kunnen zeggen waardoor zij gefascineerd raakten. Omdat geschiedenis hem interesseerde, las hij toevallig iets over de aanval van Japan op Nederlands-Indië. "Het KNIL is altijd een leger geweest voor het handhaven van de binnenlandse orde en rust. Dat kwam ineens tegenover een buitenlandse vijand te staan, waarvoor het niet klaar was. De regering had weliswaar materieel besteld en betaald maar Amerika en Groot-Brittannië leverden vrijwel niets meer af ..." Japan was bezig aan een expansieoorlog in Zuidoost-Azië en had trouwens al eerder Korea en China aangevallen. In 1904 was er zelfs al oorlog met Rusland geweest. Hoe was het allemaal zo gekomen? Zo groeide Tristan's belangstelling. "Later zocht ik contact met oud-KNIL-militairen om meer te weten te komen. Een rijke bron was oud-KNIL-officier Heshusius, met wie hij in de vereniging Mars et Historia de vraagbaak voor het KNIL vormde.

In zijn aanvankelijke studiewens, archeologie, zat geen toekomst. Hij volgde daarom eerst een opleiding museologie aan de Rijnwardt Academie om vervolgens in Leiden af te studeren als militair-historicus op een doctoraalscriptie over het Korps Marechaussee van Atjeh. Na een periode als beheerder van de winkel van het Legermuseum in Delft, stapte hij in 2005 over naar het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH). In 2008 kreeg hij een vaste baan aangeboden in Delft voor de opzet van het Collectie Informatie Centrum.

Mooie verhalen

Hier voelt hij zich zeer thuis. "Vooral de omgang met bezoekers met zoveel verschillende interesses. Die lopen uiteen van de middeleeuwen tot Napoleon en van het Nederlandse leger in de Eerste Wereldoorlog tot de mobilisatie van 1939. Mensen hebben heel mooie verhalen, die ze vaak vertellen als achtergrond van hun onderzoek of omdat ze bezig zijn een familiechroniek samen te stellen. De meest bizarre geschiedenis hoorde ik over een officier die in de meidagen collega's thuis ging ophalen. Vanwege het gevaar was het hem sterk afgeraden. Maar hij deed het toch, liep

Bij de voorpagina:

Foto van kapitein G.J. Wulfhorst van de KNIL-Mobiele Eenheid (vechtwagens) in 1942, een van de vele beelden in het CIC. (Collectie Legermuseum)

Tristan Broos voelt zich zeer thuis in het CIC. "Vooral de omgang met bezoekers met zoveel verschillende interesses, van de middeleeuwen tot de mobilisatie van 1939."

in een hinderlaag en sneuvelde. Zijn kleindochter – een historica die de gebeurtenissen uitzoekt – liet mij de kraag van zijn uniform zien met het kogelgat erin! Ik heb gezegd dat het ensemble – de kraag en andere voorwerpen – heel interessant voor het museum zou zijn. Ze had er wel oren naar en gaat nu de hele familie langs om alles te verzamelen."

"In het CIC komen veel studenten voor masterscripties, profielwerkstukken enzovoort, maar ook promovendi, publicisten – die bijvoorbeeld voor gemeenten een gedenkboek schrijven – en mensen die genealogisch onderzoek verrichten. Ze zijn van alle leeftijden en komen zelfs uit het buitenland. Per jaar krijgen we zo'n 1.200 tot 1.300 vragen. Nu de tv-serie 'Verborgene Verleden' wordt uitgezonden, waar bekende Nederlanders over hun voorouders vertellen, is er een hausse aan genealogische vragen. Wist je trouwens dat Willeke Alberti een stafmuzikant in de familie

verhalen'

had en dat Philip Freriks een nazaat is van een Nederlandse militair die bij Waterloo heeft gevochten?"

Altijd antwoord

Het CIC kent een stappenplan om mensen te helpen, vertelt Tristan. "Wij helpen ze op weg, geven een literatuurlijst en maken dan een afspraak om boeken of tijdschriften in te zien. Soms verwijzen we ze door, maar ze krijgen altijd antwoord. In beginsel binnen twee weken, maar nu is het zo druk dat het er drie worden."

Tristan is zelf een frequent gebruiker van het CIC. Hij schrijft onder andere artikelen voor *Armamentaria* en voor het blad van de vereniging Mars et Historia. "Het CIC heeft voor onderzoek een collectie van 250.000 boeken, tijdschriften en kranten", legt hij uit. "Daarnaast is er audiovisueel materiaal en we hebben ongeveer 40.000 foto's. Het museum bestelt ook bij om de collectie up-to-date te houden. Veel is al gedigitaliseerd. Daarnaast hebben we museale exemplaren van grote historische waarde die – bij wijze van spreken – op een kussen worden binnengedragen. Voordat je die mag inzien, vraagt het CIC eerst na voor wie het is en waarom de vraag wordt gesteld."

Favoriete foto

Aansluitend aan zijn privébelangstelling kan hij – desgevraagd – direct een favoriete foto in de collectie noemen: "Dat is een portret ten voeten uit van kapitein G.J. Wulfhorst van de Mobiele Eenheid van het KNIL. Deze werd in 1941-1942 samengevoegd uit vechtwagens en gemotoriseerde infanterie met langeafstandsradio. Zij deden een aanval op de Japanners om het vliegveld Kalidjati op West-Java te heroveren. De aanval mislukte en Wulfhorst werd krijgsgevangen gemaakt. Hij overleefde de oorlog en is in de jaren tachtig gestorven. Het bijzondere van de foto is dat hij mogelijk nog in januari of februari 1942 werd gemaakt en toch bewaard is gebleven. Ook interessant is dat Wulfhorst op zijn baret het embleem van de 3rd The King's Own Hussars draagt. Waarschijnlijk heeft hij dat geruimd met een Britse collega. Ik heb het hem nooit persoonlijk kunnen vragen."

Een overzicht van het CIC met op de achtergrond Tristan achter de balie. Het centrum beantwoordt jaarlijks 1.200 tot 1.300 vragen.

Het belang van vrienden

In september bezocht ik de vriendendag van het Museum Nederlandse Cavalerie in Amersfoort. Terwijl het museum er prachtig uitzag en de collectie overduidelijk met grote zorg wordt beheerd en onderhouden, lag het omringend groen van de kazerne er maar slordig bij. Niet twee maar wel drie kontjes hoog stond het gras, en overal opschot ertussen door. Het kazernecomplex maakte op zijn zachtst gezegd een onverzorgde indruk. Ook op mijn werk in Den Haag, de Frederikkazerne, wordt het gras niet meer gemaaid, de gebouwen nog maar minimaal onderhouden en soms zijn door diverse problemen plotseling het toiletpapier of de tl-lampen op.

Op zo'n ontspannen vriendendag, kon ik de indruk die de kazerne op mij maakte eens op me laten inwerken en de consequenties van de financiële crisis vanaf deze invalshoek overdenken. De overheid zit in zwaar weer en is de financiële crisis krachtig te lijf gegaan. Maar nu moet de rekening worden betaald en dat betekent bezuinigen. Op cultuur en wetenschap moet veel worden ingeleverd. Dat leidde tot protestacties van concertmusici. Ook een eigen gebouw voor het Nationaal Historisch Museum in Arnhem is afgeblazen. Overal draait het om kosten. Bij Defensie en ook bij andere ministeries. Er is geen geld.

In dit soort barre tijden vallen we dan terug op familie en vrienden. Dat zou ons museum ook wel willen doen. De museumfamilie is echter berooid. En hoe gelukkig ben je dan als je goede Vrienden hebt. Het Legermuseum heeft er veel en die zijn enorm belangrijk. Niet slechts door de bijeengebrachte donaties, maar meer nog door de kunde, de kennis en kennissenkring die de Vrienden inbrengen. Het Vriendennetwerk zogezegd. Daar moeten we met z'n allen gebruik van maken om ons museum door de zware tijden heen te helpen en zijn voortbestaan te verzekeren. Zelf heb ik actief gebruikgemaakt van de cadeaubon, waarmee je iemand een jaar lang Vriend van het museum kunt maken. Een sympathiek cadeautje dat je kunt geven aan die persoonlijke vrienden, van wie je denkt dat ze het zullen waarderen. Het geschenk blijkt dan vaak langer houdbaar dan die goede fles wijn die het alternatief was. Een mooi geschenk, waardoor het aantal Vrienden toeneemt. Met alle positieve gevolgen die dat weer heeft voor ons museum. Dat overdacht ik in het herfstzonnetje op een mooie vriendendag op de Bernhardkazerne.

Erwin Vonk
Bestuurslid

Bijzondere jeep naar Legermuseum

'Alleen de NEKAF kon er rijden'

door Hans van Lith

De vroegere NEKAF-jeep van de Koninklijke Landmacht is een gewild verzamelobject geworden! Het Legermuseum kreeg een tip dat er in Maastricht een bijzonder exemplaar stond: een van de Unifilmisatie in Libanon! Met financiële steun van de Vrienden werd de koop gesloten. Een kennismaking met een beroemd type voertuig en de ervaringen van een Libanonveteraan.

Het Legermuseum had weliswaar enkele NEKAF's maar nog geen van Unifil. Bovendien is deze een van drie jeeps waarmee Nederlandse militairen vanuit Libanon op eigen kracht naar Nederland terugreden. Het exemplaar in Maastricht werd overgenomen van de weduwe van een van deze militairen. Het museum zal de avontuurlijke reis verder uitdiepen. 'Onze' NEKAF staat inmiddels in Soesterberg voor restauratie.

Lang leven

In 1952 ontwierp Willys Overland – onderdeel van de Nederlandse Kaiser-Frazer Fabrieken NV (NEKAF) – de jeep 'M38A1'. Het was een nazaat van de legendarische jeep uit de Tweede Wereldoorlog. Het bedrijf kreeg de order er 4.000 te bouwen voor onze landmacht, kosten 12.670 gulden per stuk. De jeep werd in het dagelijks gebruik NEKAF genoemd naar de fabrikant. Op 28 mei 1955 liep de eerste van de band. Het zouden er uiteindelijk 5.676 worden. Na drie jaar nam Kemper & Van Twist in Dordrecht het over en bouwde er nog zo'n 2.000. In totaal reden er 7.500! In diverse vormen: voor algemene dienst, als ambulance met brancard, als jeep met een 106 mm terugstootloos kanon, als verkenningswagen met radioapparatuur en als brandweerjeep.

Kapitein Noordanus anno 2010 op het terrein van de Alexanderkazerne in Den Haag. (Foto: Hans van Lith)

Met steun van de Vrienden nieuw in de collectie van het Legermuseum: een NEKAF van de Unifilmisatie. (Foto: Hans van Lith)

De NEKAF heeft vierwielaandrijving. De viercilinder benzine-motor met vloeistofkoeling en een vermogen van 72 pk geeft het voertuig op de weg een maximumsnelheid van 88 km/u. Zijn klimvermogen is 69 procent en zonder een speciale uitrusting kan hij door 75 cm water rijden (met speciale voorzieningen zelfs door 190 cm!). De voorruit kan worden neergeklapt, zodat hij een laag silhouet heeft en naar voren vuren mogelijk is. Het reservewiel zit aan de achterkant en de jeep is voorzien van beugels en ruimten om allerlei uitrusting mee te nemen. De NEKAF is geschikt voor verkenningen, het onderhouden van verbindingen tussen commandoposten en het verrichten van bijzondere opdrachten. Dat hij onder zware omstandigheden blijft functioneren, bewees hij onder meer in Libanon! Medio jaren zestig werd de NEKAF bij de parate Nederlandse onderdelen vervangen door de DKW-Munga. De opvolger bleek geen succes en de NEKAF's werden teruggehaald uit de MOB-complexen, waar ze waren opgeborgen. Toen de Landrover eind 1970 kwam, eindigde voor veel NEKAF's ook hun tweede leven. Maar bij sommige Natres-eenheden overleefden ze en verrichtten ook nog uitstekende diensten tijdens onze missie in Libanon in 1983. Pas in 2000 werden de laatste NEKAF's – na 45 jaar dienst – via domeinen afgestoten om te veranderen in gekoesterde collector's items.

Dienst in Libanon

"Wij zaten op post 7.20 bij Yatar in Zuid-Libanon. Er waren diverse posten in het gebied, maar die van ons werd 'Einde van de wereld' genoemd. We beschikten naast een YP en later een

Nederlandse Unifilmilitairen in Libanon met hun voertuigen, zoals een NEKAF en YP. (Collectie Legermuseum)

eentonner, ook over een NEKAF. De weg naar onze commandopost – eveneens in Yatar – was zo slecht dat het nauwelijks nog op een stenig pad leek. De moderne jeeps van de Amerikanen konden daar niet rijden. Alleen onze NEKAF lukte het wel.” Aan het woord is kapitein Cees Noordanus. Van maart tot oktober 1983 had hij als 26-jarige beroepsonderofficier bij Unifil in Libanon het commando over een peloton Nederlandse dienstplichtigen, die hij zelf had opgeleid. “Het heeft me gevormd”, zegt hij over deze periode. Na Libanon heeft hij nog deelgenomen aan SFOR en 9 november jongstleden vertrok hij naar Soedan als United Nations Military Observer van UNMIS (United Nations Mission in Sudan).

Over de NEKAF is hij nog net niet lyrisch. “Ik zou er best een willen hebben en dan met een groot stuk grond erbij om te kunnen raggen. Een paar collega’s hebben NEKAF’s gekocht en reden daarmee na hun dienstitijd in Libanon terug naar Nederland. Je moest met een ding goed oppassen: wat bij de pook van andere wagens de eerste versnelling is, was bij de NEKAF de achteruit.”

Rust garanderen

De Nederlandse contingenten voor de vredesmissie in Libanon waren samengesteld uit beroepskader en vrijwillige dienstplichtigen. In totaal verbleven Cees Noordanus en zijn peloton zeven-enhalve maand in Libanon. De eerste drie op de afgelegen post 7.20. “Het was onze taak de rust aan de grens te garanderen en te zorgen dat er niets gebeurde richting Israël. We zaten tussen de Palestijnen en de Locals Armed and Uniformed by IDF (LAUI’s), een soort milities die op de hand van de Israel Defense Forces (IDF) waren. Ik vond het behoorlijk ingewikkeld, al die groepjes. Wij liepen te voet patrouilles door de wadi’s – droge rivierbeddingen – om te kijken of daar wapens lagen. Eén patrouille is ooit gegijzeld, maar het werd nooit grimmig. We kregen zelfs alles weer terug wat we hadden moeten afgeven. De enkele keren dat we beschoten werden, keken we waar het vandaan kwam. Ze schoten *not to kill* maar *to impress*. Wij waren geen doelwit voor de Palestijnen, de IDF of de mannen van de milities. Unifil was onpartijdig, zoals alle vredesmachtten. We waren maar licht bewapend. Veilig? Ach, als je pech had was je de pineut. Het was heel anders dan in Uruzgan, waar we partij waren ...”

Na de eerste periode werd post 7.20 gesloten en ging het peloton op een strategisch punt een roadblock bezetten om het langskomende verkeer te controleren op wapens en dergelijke.

De NEKAF van het peloton mocht alleen worden gebruikt tussen ‘7.20’ en de commandopost in Yatar, die op drie kilometer afstand lag. “Je deed er een dik uur over. De weg was zo slecht dat de passagiers wel eens uitstapten en er naast gingen lopen om niet helemaal bont en blauw te worden. Ik herinner me dat een keer per week een waterwagen met schoon drinkwater naar onze post kwam. Hij vertrok in Yatar met vier kubieke meter in de tank en kwam na de rit bij ons aan met drie! Omdat we maar zo weinig aangevoerd kregen, namen we ook altijd jerrycans water met onze NEKAF mee. De post haalden we te voet, dat ging sneller ...”

Ook was er een NEKAF-versie voor gewondentransport, overigens niet in Libanon. “Een keer ben ik op de brancard gaan liggen, die je erop kon monteren. Dat kon je beter niet doen. Ik denk dat je zoiets alleen maar uithield als je bewusteloos was.” Comfortabel was de NEKAF niet, weet Noordanus. “Voor lange ritten op goede wegen hadden we liever de luxueuze Amerikaanse jeeps. Maar als voertuig in het terrein was de NEKAF perfect, beter dan zijn opvolger de Landrover (LARO). In het terrein kon hij alles. Het was eigenlijk net een kikker. Je kon ze bij wijze van spreken laten springen.”

De NEKAF had geen enkel probleem met het klimaat. Noordanus: “In Libanon was het niet zo stoffig als die zandbak in Uruzgan. Hier had je alleen kiezels en stenen. En zandkorrels zo groot als hagelslag. Het kon weliswaar 40 graden worden, maar het is nooit voorgekomen dat we niet konden rijden. Zelfs niet met onze YP’s! We hebben met onze NEKAF ook nooit met pech gestaan.” Hij zegt het op de toon van een vader die trots is op zijn zoon.

De ambulanceversie van de NEKAF. (Collectie Legermuseum)

Vorbij Echternach

Wanneer een bestuurlijk of ambtelijk proces erg lang duurt, wordt het wel vergeleken met de processie van Echternach. In deze processie die jaarlijks op de dinsdag na Pinksteren in de Luxemburgse plaats Echternach plaatsvindt, doen de deelnemers drie stappen vooruit en twee stappen achteruit. U begrijpt al, dan duurt zo'n processie wel heel erg lang om een relatief korte weg af te leggen. Maar ja, je moet wat voor St. Willibrord overhebben, de genezer van epilepsie. Het doen van drie stappen vooruit en twee stappen terug is echter inmiddels vanwege de chaos die het veroorzaakte, vervangen door een ander ritme. De deelnemers zijn sinds 1947 met witte zakdoeken aan elkaar vastgemaakt en springen in de maat van de processiemars naar voren, afwisselend op hun linker- en rechtervoet. Ook dit vergt de nodige tijd om vooruit te komen.

Nieuwe naam

Het denken over een nieuwe huisvesting van het Legermuseum is ongeveer vijftien jaar geleden begonnen. De problemen met temperatuur en vochtigheid van de depotruimten op de Paardenmarkt en van de publieksruimten aan de Korte Geer, maakten het noodzakelijk om over betere bewaarcondities voor onze unieke collectie na te denken. We willen toch dat ook over 300 jaar onze achterachterkleinkinderen bewonderend kunnen kijken naar het uniformjasje van Napoleon of het houten toegangsbord van Kamp Holland. Daarnaast wil het museum het publiek méér geven dan alleen een statische voorstelling van militaire objecten – hoe waardevol deze op zich ook zijn. Veel ideeën en plannen zijn het afgelopen decennium ontwikkeld en weer naar de prullenbak verwezen. Er was altijd wel een reden waarom een plan niet door kon gaan: de gewenste locatie niet beschikbaar of financieel niet haalbaar.

Maar nu is het dan eindelijk zover: we hebben een prachtige locatie op de voormalige vliegbasis Soesterberg; de financiering door het ministerie van Defensie is rond en de openbare aanbesteding voor het ontwerpen, bouwen en onderhouden van het nieuwe museum is achter de rug. Zes consortia hebben zich ingeschreven en vanaf januari 2011 gaan we met drie van hen de dialoof fase in om uiteindelijk eind 2011 één consortium te kiezen dat daadwerkelijk het museum mag gaan bouwen. Dat wordt nog heel spannend.

Verder hebben we een nieuwe naam: het museum in Soesterberg waarin het verhaal over de betekenis van de krijgsmacht voor de Nederlandse samenleving (en daarbuiten) wordt verteld en waarin de collecties van land- en luchtmacht worden

getoond, krijgt de naam Nationaal Militair Museum. De stichting die dit museum en de drie andere militaire musea (Marinemuseum in Den Helder, Mariniersmuseum in Rotterdam en Marechauseemuseum in Buren) gaat beheren, krijgt de naam Stichting Defensiemusea.

En dus nu, zonder merkwaardige stapjes, huppeltjes of pasjes van de processie van Echternach recht op het doel af: een prachtig en aansprekend publieksmuseum in de unieke Soesterbergse omgeving, waar we ons verhaal kunnen vertellen aan vele tienduizenden bezoekers en waar de prachtige collecties van land- en luchtmacht eindelijk goed tot hun recht komen.

De poort moet open in het najaar van 2014!

Ik heb er zin in.

Chris Ronteltap

Algemeen directeur Legermuseum

Veranderingen conservatoren

De conservatorengroep is veranderd van samenstelling. Mark van Hattem, conservator textilia en Napoleonkenner, heeft het museum verlaten voor een nieuwe baan als directeur van het Stedsmuseum Leidschendam-Voorburg. Casper van Bruggen, voorheen fotograaf van het museum, is per 1 september aan de slag gegaan als conservator voertuigen. Samen met Jos

Hilkhuijsen (picturalia), Louis Ph. Sloos (literatuur/bibliothe-caris) en Mathieu Willemsen (moderne wapens) vormt hij nu het conservatorenteam. Zij worden per 1 november tijdelijk aangestuurd door André den Braber, die als waarnemend hoofd Collectie, Dirk Staat vervangt tijdens zijn afwezigheid wegens ziekte.

Aan het thuisfront

door Hans Buurman

“Oorlog was erg, maar de dreiging ervan ook. Wat een onrust brengt één zo’n man uit Duitsland met zich mee. Zou hij dat beseffen?” Nog een andere mening over deze persoon: “Wat veroorzaakte die man in Duitsland toch veel ongemak en ellende?”

De citaten komen uit het boekje *Land in onrust 1939-1940*. Het gaat over een jong echtpaar, Jan en Maria Groot, aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog. Maria bleef thuis achter in Andijk in de kop van Noord-Holland, terwijl Jan in 1939 werd opgeroepen voor militaire dienst. Hij was gelegerd op de Grebbeberg.

Gebaseerd op de met de hand geschreven dagboeken van haar moeder Maria Groot, schetst Diny Beijersbergen-Groot een beeld van het leven van Maria voorafgaand aan en tijdens de Duitse inval in mei 1940. Jan zou de strijd op de Grebbeberg overleven en in krijgsgevangenschap raken.

De twee geciteerde opmerkingen van Maria over ‘die man’ Adolf Hitler lijken

in eerste instantie voor ons nogal naïef. Wij kijken nu echter naar de Tweede Wereldoorlog met de kennis van wat er tijdens die oorlog gebeurd is. Van de vernietiging, ellende en de kosten aan mensenlevens had Maria nog geen weet.

Niet ongerust maken

Maria en haar Jan waren getrouwd in de crisistijd en hadden geen krant of radio. Geld zal daar waarschijnlijk een rol in hebben gespeeld. Wat in Duitsland gebeurde, bleef voor een groot deel voor Maria verborgen. Haar vader, met krant en radio, had een realistischer beeld van die man in Duitsland; hield die mening echter voor zich om zijn dochter niet ongerust te maken.

Ook geeft het boekje een aardig zicht op de manier hoe de Duitse bezetter zich na de Nederlandse capitulatie opstelde. Jan was namelijk ‘opgesloten’ in een kazerne in Amersfoort, waar Maria hem kon bezoeken. Een aantal dagen later kon zij hem zelfs uit de kazerne meenemen voor een korte wandeling. Hij moest wel beloven terug te keren.

Het boekje is geen hoogstaand historisch

Land in onrust 1939-1940,
Diny Beijersbergen-Groot, Soest 2010,
ISBN 978 94 6089 587 6, 14,95 euro.

werk. En je kunt je afvragen of de uitgebreide dialogen in het boekje ook voorkomen in Maria’s dagboeken. De overgang tussen geschiedenis en fictie is daardoor niet helder. Wat het boek interessant maakt, is dat het weergeeft hoe enkele mensen de gebeurtenissen in 1939 en 1940 hebben ervaren.

Vriendendag over historische wapens

Op de Vriendendag van 20 november was er allereerst aandacht voor het afscheid van vicevoorzitter Jo Thomas. Het bestuur huldigde hem met een ets, direc-

Ongeveer 100 Vrienden gaven acte de présence. Zij konden genieten van een uitstekende middeleeuwse lunch. (Foto’s: Hans van Lith)

teur Chris Ronteltap onderscheidde hem met de ‘zilveren kruisboog’ van het Legermuseum (zie pagina 12). Bijna 100 aanwezigen – vrijwel allen Vriend – luister-

den vervolgens naar twee sprekers. Eerst Tobias Capwell van het Wallace Institute. Hij sprak over vijftiende-eeuwse harnassen, als vorm van kunst en als gebruiksvoorwerp. Daarna volgde de lezing van Alfred Geibig van de Veste Coburg over historisch vuurwerk. Bevestigd aan pijlen of geworpen met groot slingertuig kon je hiermee je tegenstander belagen. Na een voortreffelijke middeleeuwse lunch hielden Jan Piet Puype en Harm Stevens hun nieuwe boek *Wapens van ridders en landsknechten* – waaraan de Vrienden financieel bijdroegen – ten doop. Hapjes en drankjes sloten de geslaagde dag af.

Hans van Lith

Vechten met water (2)

door John Verbeek

Vechten met water: hoe maak je van de vijand water je beste bondgenoot? In de negentiende eeuw kreeg een goede waterstaatkundige voorbereiding meer aandacht. Daardoor won de waterlinie enorm aan defensieve waarde.

Soldaten zagen in een bevroren inundatie. (Collectie Legermuseum)

Tijdens de Tachtigjarige Oorlog werden inundaties alleen in opperste nood toegepast. Er was geen sprake van enige waterstaatkundige voorbereiding: stadstimmerman Meeuwisz. hakte in 1572 bij Den Briel de sluis open en voor het ontzet van Leiden werden dijken doorgraven. Het gevolg was dat de natuur het werk deed: er ontstonden overstromingen. Polders en laaggelegen gebieden liepen geheel onder (zout) water en er was sprake van eb en vloed. Het land liep daarbij grote schade op. Boeren en andere belanghebbenden waren dan ook vaak furieus tegen inundaties. Bij het beleg van Den Bosch door het Staatse leger in 1629 en bij de Franse aanval op de Hollandse Waterlinie in 1672 werd getracht de inundatie op te ruimen met behulp van rosmolens (paarden zorgen voor beweging) en afwatering op lager gelegen gebieden en wateren.

Verbeterde waterlinie

In 1815 besloot Koning Willem I om de oude Hollandse Waterlinie van de Republiek te vervangen door een verbeterde versie: de Nieuwe Hollandse Waterlinie, die nu ook Utrecht beschermde. Daarnaast werd de Stelling van Amsterdam door voorgelegen inundaties beschermd.

Het concept waterlinie kreeg een aanzienlijke verbetering. Allereerst werd het waterpeil vastgesteld op 30 tot 50 cm. Daarmee was het onder water staande land onpasseerbaar voor kanonnen, voertuigen en paarden. Infanterie kon nog wel wadend vooruitkomen, maar zou ernstige hinder ondervinden van niet zichtbare kuilen, sloten en hekken. Gewonden die neervielen zouden onherroepelijk verdrinken; een weinig benijdenswaardig lot, dat het moreel van de troep niet ten goede kwam. De geringe diepte maakte het gebruik van boten onmogelijk. Loopgraven waren uitgesloten! Voorts was het oriënteren in de watervlakte moeilijk, zodat er een grote kans bestond op verdwalen. Ten slotte concentreerden gevechten zich op droog blij-

vende terreingedeelten en wegen. Daar deze plekken bij de verdediger bekend waren, kon die er zijn voordeel mee doen bij de opstelling van troepen en de aanleg van verdedigingswerken. Zo kon met weinig soldaten een groot gebied worden verdedigd. De uitvoering van dergelijke inundaties was geen sinecure. Water heeft drie eigenschappen, die een negatieve invloed hebben op het gebruik ervan als hindernis. Ten eerste stroomt water altijd naar het laagste punt. Ten tweede befrist water bij vorst. Afhankelijk van de dikte is ijs zeer goed begaanbaar voor troepen, ja zelfs voor beladen vrachtauto's. Ten slotte verdampt stilstaand water, met name bij grote oppervlakten en geringe diepte, waardoor er waterverlies optreedt. Vooral de eerste eigenschap vroeg om aandacht; het landschap is immers nergens volkomen vlak. Dat kon opgelost worden door het vormen van 'kommen'. Deze zijn bedijkt, zodat het waterpeil constant te houden was met een samenhangend geheel van waterkeringen, hevels en duikers. Het water werd altijd van een hoog inlaatpunt gevoerd naar lagere plekken. Met andere woorden behalve afvoer van te veel water, moest er ook water kunnen worden aangevoerd om het gewenste peil te behouden. IJs vergde een aparte aanpak: het maken van bijten en open stroken. Door de kommen op elkaar te laten aansluiten, ontstond een front van water. De kommen waren georganiseerd in kringen en inundatiestations. Aan het hoofd stonden (militaire) kringhoofden, die de belangen van Defensie bewaakten. Voor de uitvoerende werkzaamheden werd gemilitariseerd personeel van de waterbeheerders ingezet.

Droog blijvende wegen en terreingedeelten (bijvoorbeeld de Houtense Vlakte) vormden een toegang voor de vijand, 'accessen' genoemd. Deze accessen werden verdedigd met forten.

Beheer inundatiegebied

Voor de vorming van de Nieuwe Hollandse Waterlinie waren duizenden waterstaatkundige werken en aanpassingen nodig. Deze moesten allemaal in vredetijd worden ontworpen, gebouwd en onderhouden. De inundatie werd immers alleen in tijd van oorlog gesteld. Een uitgebreid stelsel van waterstaatkundige voorzieningen was ook noodzakelijk om een snelle

Verdediging van brug met kazemat en geweerchutters. (Collectie Legermuseum)

Onderzoek of geschat geïndeerd gebied kan doorwaden.
(Collectie Legermuseum)

onderwaterzetting te realiseren, en wel onafhankelijk van wind en waterstand. Nu kon het Nederlandse leger dit duidelijk niet alleen. Daarom werden de waterbeheerders ingeschakeld (Rijkswaterstaat, Provinciale Waterstaat en waterschappen) en werden door Defensie speciale inundatiesluizen gebouwd. Om de forten lagen Verboden Kringen, die dienden om een vrij schootsveld te behouden. De Kringenwet van 1853 gaf hiervoor het wettelijk kader. Op korte afstand van het fort waren alle werkzaamheden (ook grondwerkzaamheden en de aanleg van wegen) verboden en op grotere afstand waren er bouwkundige beperkingen. In geval van de Nieuwe Hollandse Waterlinie overlaptten veel Verboden Kringen elkaar of grensden ze aan elkaar. Daarmee kon het inundatiegebied, dat veelal binnen een of meer Verboden Kringen viel, effectief beheerst worden.

Grebbeinie boven Waterlinie

Het water voor de inundaties kwam oorspronkelijk uit de grote rivieren. In de negentiende en twintigste eeuw boden de aanleg van het Noordzeekanaal en de Afsluitdijk de mogelijkheid voor het beheersen van het waterpeil in een veel groter gebied en nam de afhankelijkheid van de waterstanden in de rivieren af. Het inlaten van brak IJsselmeerwater was bovendien minder verwoestend voor het land.

Behalve deze voordelen brachten de ontwikkelingen ook nadelen met zich mee: de ontsluiting van Nederland door wegen, spoorwegen en kanalen. Vooral na de Eerste Wereldoorlog ging de ontwikkeling snel door de uitvoering van het Rijkswegenplan. Hierdoor ontstond een groot aantal droog blijvende accesen in de vorm van weg- en spoorwegtaluds. Op grond van de Kringenwet konden de nadelen voor de belangen van Defensie worden gecompenseerd. Veelal geschiedde dit in de vorm van de bouw van betonkazematten, die het acces afsloten. Ook hindernissen en waterstaatkundige aanpassingen en werken werden geëist. Voorbeelden hiervan zijn de bomvrijheid van de voor de inundaties belangrijke sluisen in het Noordzeekanaal en

Militair test of een pantserwagen door de inundatie kan rijden.
(Collectie Legermuseum)

de Plofsluis bij Jutphaas, die het Amsterdam-Rijnkanaal in één klap moest kunnen afsluiten.

Na bijna een eeuw van voorbereiding en uitvoering was de Nieuwe Hollandse Waterlinie in 1939 gereed voor de verdediging van Nederland. Toch besloot het opperbevel anders! De voorkeur werd gegeven aan een meer oostelijk gelegen linie: de Grebbeinie. In grote haast werden ook hier inundaties voorbereid. Maar het terrein was minder gunstig. Voor de aanvoer van water moest er een groot gemaal komen, opgesteld in een bomvrij gebouw. Het is niet meer gelukt: er waren droog blijvende stroken voor de Grebbeinie en het schootsveld was niet geruimd. Onhoudbaar, ondanks de leeuwenmoed van de Nederlandse soldaten. Terugtrekken op de Nieuwe Hollandse Waterlinie was geen optie, omdat de inundatie niet gereed was en de forten en kazematten onbewapend waren.

Laatste waterlinie

Ondanks de technische ontwikkelingen tijdens de Tweede Wereldoorlog bleef de inundatie haar verdedigende waarde behouden. De Duitse bezetter maakte voor de verdediging van Nederland grootschalig gebruik van inundaties. Veel daarvan werden verkregen door het opblazen van dijken. Dat het land leed kon de Duitsers niets schelen.

Na de oorlog pakte het Nederlandse leger de draad weer op: het was vrede, maar na de communistische machtsgreep in Tsjechoslowakije leek een nieuwe oorlog voor de deur te staan. Nog eenmaal werd een waterlinie aangelegd voor de verdediging van Nederland. Het waren de plannen C en D, die voorzagen in een inundatie in Noordoost-Nederland (gebied vanaf de Oude Maas bij Olst en het stroomgebied van de IJssel). Het benodigde water werd verkregen door het afdammen en omleiden van de IJssel. In korte tijd werden ontzaggelijk veel waterstaatkundige werken voor dit doel gerealiseerd. De ultieme test heeft gelukkig nooit plaatsgevonden. En zo kwam ook aan onze laatste en meest oostelijke waterlinie een einde.

Oorlog herleeft langs de Isonzo

door Hans van Lith (tekst en foto's)

De huidige Sloveense plaatsnamen Soča en Kobarid zullen niet iedereen doen opveren. Bij de oude Italiaanse namen Isonzo en Caporetto ligt dat anders. Zij staan voor de bloedige slagen aan het Oostenrijks-Italiaanse front in de Eerste Wereldoorlog. Opvallend veel (openlucht)musea in het Soča-Isonzogebed, de huidige Sloveens-Italiaanse grensstreek, houden de herinnering aan deze periode levend. Daarnaast zijn er pittige (!) wandelingen en een vredesroute uitgezet.

Italië behoort begin twintigste eeuw – met Duitsland en Oostenrijk-Hongarije – tot de 'Centralen', een van de twee grote machtsblokken in Europa. Het andere is de 'Entente' van Frankrijk, Groot-Brittannië en Rusland. Na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in augustus 1914 houdt Italië zich voorlopig afzijdig. Tot woede van zijn bondgenoten, maar formeel acceptabel omdat 'meedoen' alleen geldt als een van de drie wordt aangevalen. Beide blokken oefenen druk uit om Italië aan hun kant te krijgen. In 1915 kiest het land uit eigen belang voor de Entente. In Londen beloven de geallieerden aan Italië gebiedsuitbreiding na de oorlog: de provincie Trentino (op dat moment Oostenrijks), de havenstad Triëst en andere havens langs de Dalmatische en Albanese kust, en het schiereiland Istrië. Daarop verklaart het land 23 mei 1915 de oorlog aan Oostenrijk-Hongarije, wat ook leidt tot oorlog met Duitsland.

10

Vitrine met gezondheidsvoorlichting in het Kobaridmuseum.

Het Italiaanse leger – 900.000 man, 35 divisies – is maar matig geoefend en bezit weinig modern materieel (Italië heeft geen eigen wapenindustrie). Commandant is de 65-jarige artillerist graaf Luigi Cadorna. Hij wordt berucht, omdat hij na een mislukte operatie geregeld door het lot soldaten laat aanwijzen die 'wegens lafheid' worden doodgeschoten. Ook als die acties niet verantwoord en slecht voorbereid zijn ...

De Oostenrijkers hebben minder manschappen, maar vanaf de Zwitserse grens hebben zij zich verschanst in de Dolomieten, verder naar het oosten in de Karnische Alpen en meer naar het zuiden op de bergruggen van het Isonzogebed met de Julische Alpen op de achtergrond. Ze hebben uitstekend verdedigbare stellingen met goed zicht op 'vijandelijk' gebied.

Elf offensieven

Vanaf mei 1915 tot het einde van de oorlog ontplooiën de Italianen elf offensieven in het Soča-Isonzogebed om de Oostenrijkse defensie te breken en uiteindelijk door te stoten naar Wenen. De eerste vier operaties in 1915 eisen al 265.000 doden en gewonden! Keer op keer lopen ze ver-

geefs storm tegen de steile bergruggen en het Karstplateau boven Triëst. Toch hebben ze plaatselijk wel enig succes, maar zonder een beslissende doorbraak. Zo valt Caporetto/Kobarid al in mei 1915 in Italiaanse handen en Gorizia/Gorica in augustus 1916.

Ook de Oostenrijkers lijden veel verliezen. Het laatste Italiaanse offensief in 1917 verzwakt hen zodanig, dat ze het niet lang meer kunnen volhouden. Ze roepen de hulp in van hun Duitse bondgenoten en gaan in de nacht van 24 oktober 1917 massaal in de tegenaanval. Een Duitse eerste luitenant, Erwin Rommel, veroverd met zijn Alpenjagers de berg Motajur in de omgeving van Caporetto. Hij neemt 150 officieren en 9.000 man gevangen en maakt 81 stukken geschut buit. Hij wordt onderscheiden met de hoogste Pruisische onderscheiding, de Pour le Mérite.

In één week worden de Italianen teruggedrongen tot de rivier de Tagliamento, ver voorbij de stad Udine. Daar brengen Italiaanse en haastig aangevoerde geallieerde troepen de opmars tot staan. In 1918 komt ook hier een einde aan de strijd. Na de oorlog worden de expansieve dromen

Portret van Ernest Hemingway en fotokopie van het manuscript 'A farewell to arms'.

Het tot puin geschoten Fort Hermann.

Gerestaureerde Italiaanse loopgraaf in het openluchtmuseum op de bergrug Kolovrat ten zuiden van Kobarid.

Oostenrijkse geschutspositie van 'Batterie 15' (met inscriptie) in het openluchtmuseum op de berg Mengore bij Tolmin.

van Rome niet bewaarheid. Weliswaar komt Zuid-Tirol (Alto Adige) bij Italië en wordt Triëst een Italiaanse haven, maar tot hun frustratie blijft het daarbij.

Herinneringen

De Eerste Wereldoorlog leeft nog in het Sloveense Soča-Isonzogebied. Er zijn talrijke Italiaanse en Oostenrijkse stellingen, gebetonneerde loopgraven, manschapverblijven, militaire begraafplaatsen, monumenten en herinneringsplaquettes bewaard gebleven. Veel is gerestaureerd, voorzien van informatiepanelen en als 'openluchtmuseum' toegankelijk. Bij de plaatselijke VVV's zijn boekjes met wandelroutes en topografische kaartjes verkrijgbaar (beslist ophalen!!). Nog afgezien van het indrukwekkende landschap, leveren deze tochten verrassende ontdekkingen op, zoals inscripties van de eenheden die de versterkingen ooit bouwden, authentiek schansmateriaal of slim uitgehakte luisterposten met een uitstekend uitzicht op de omgeving. Of het feit dat je op weg erheen ineens door een oude loopgraaf blijkt te lopen.

Goede voorbeelden zijn Oostenrijkse en Italiaanse stellingcomplexen bij Mengore (Tolmin), Kolovrat, Kobarid, Ravelnik en hoog in de bergen bij Drežnica en Zaprikrjaj. Vaak kun je per auto redelijk dichtbij het doel komen. Maar de gebeurtenissen vonden hoog op de helling plaats, zodat er doorgaans nog een flinke wandeling over steenachtige paden nodig is.

Ter herdenking van alle gevallen in de Eerste Wereldoorlog is voorts door het gebied een vredesroute uitgezet van bijna 100 kilometer, die zowel te voet als per mountainbike afgelegd kan worden. Ze

loopt van het grensdorp Log pod Mangartom in het noorden, aan de weg naar het Italiaanse Tarvisio, tot Kobarid en vandaar – via twee verschillende routes – naar Tolmin en de Oostenrijkse stellingen op de berg Mengore in het zuiden. In totaal zitten er hoogtevverschillen in deze vredesweg van 1.300 meter! Een goede voorbereiding is dan ook noodzakelijk! De tochten variëren van licht tot zwaar.

Ernest Hemingway

Drie heel belangrijke objecten in het gebied worden steeds genoemd: het fort Kluse, het museum in Kobarid en de oorlogskerk in Javorca. Kluse was het Oostenrijkse fort dat de weg vanuit het noorden naar Kobarid en Tolmin bewaakte. Het is toegankelijk en vertelt de geschiedenis van deze strategisch belangrijke plek, waar de

Venetianen al in de tweede helft van de vijftiende eeuw een vesting bouwden. Oostenrijk-Hongarije trok in 1881-1882 de huidige versterking op. Hoewel het fort een hoofdkwartier en een verbandplaats herbergde, is over de Eerste Wereldoorlog niet zoveel te zien. Boven op de rotsen bij Kluse werd fort Hermann gebouwd. Nu een ruïne, want al in het begin werd het door de Italiaanse artillerie tot puin geschoten. Niettemin, beide zijn indrukwekkend en een bezoek waard.

Meer naar het zuiden ligt Kobarid. Ernest Hemingways *A farewell to arms* speelde zich af aan de Italiaanse kant van het Isonzofront, waar hij leiding gaf aan een aantal ambulances. Zijn foto hangt in het museum van Kobarid, dat twaalf ruimten omvat, gewijd aan de Eerste Wereldoorlog. Maquettes laten het ontoegankelijke >>

De Oostenrijkse soldatenkerk bij Javorca.

Jo Thomas neemt afscheid van bestuur Vrienden 'Laat de boodschap overkomen'

door Hans van Lith

Na tien jaar stapt vicevoorzitter Jo Thomas (76) uit het bestuur van de Vrienden van het Legermuseum. De brigadegeneraal b.d. is een beminnelijke realist: "Ik had graag meegedaan aan het opbouwen van het nieuwe museum. Maar dan zou ik in de aanloop, de overgang vanuit Delft en de eerste tijd in Soesterberg nog zeker zes jaar moeten

functioneren en dat moet ik niet doen gezien mijn leeftijd."

"Bestuursverjonging bij de Vrienden is absoluut nodig in relatie tot het Legermuseum en tot de wijze van opereren. Hoe wordt de verhouding tot het museum, hoe gaat de samenwerking met de andere vriendenorganisaties eruitzien, hoe wordt het publicatiebeleid, hoe wordt ons financieel beleid? Ik heb wel ideeën, maar ik ga niet door omdat dat niet in het belang van het museum is."

Naar buiten gericht

Het Legermuseum richt zich op een breed publiek. Dat is volgens Thomas ook de bedoeling. "Defensie raakt immers alle inwoners! Daarbij benut het museum zeer effectief de ingang via de kinderen. Dat werkt, zo wek je ook de interesse van ouders en familie. We moeten vertellen waarvoor wij het allemaal doen. Het gaat niet alleen om onze geschiedenis, maar ook om meer begrip voor de krijgsmacht. Behalve een periode

in Indië zijn we een redelijk defensieve en neutrale natie geweest. Dat is een eenvoudig verhaal om te vertellen." Maar de wereld verandert en andere landen doen een beroep op ons. Hoe heeft zich dat ontwikkeld, hoe ga je daarmee om, welke middelen heb je? Wat is nú de doelstelling van onze krijgsmacht? Thomas: "Bezoekers moeten niet alleen komen voor de attracties van het museum, maar ook voor de inhoud van de boodschap. Die overbrengen is niet eenvoudig. Het heeft ook te maken met de omvang van de presentatie: als je te veel laat zien met een overvloed aan informatie, nemen de bezoekers dat niet meer op. Maak het niet te massaal. Je moet bereiken dat de bezoekers de boodschap absorberen en dat ze niet alléén 'plaatjes kijken'. Als de inhoud beter wordt opgenomen, is dat een grote score voor het Legermuseum."

Hoewel de Vrienden zeker aan dit proces kunnen bijdragen, blijft het een zaak van het Legermuseum zelf, vindt Thomas.

Jo Thomas maakt plaats voor een jongere generatie in het bestuur van de Vriendenstichting.

"We moeten ze niet voor de voeten lopen, de klus is al moeilijk genoeg."

Hoewel stammend uit een kunstzinnige Maastrichtse familie, betrokken bij de

Vervolg van pagina 11.

Maquette van het Isonzo-bergland in het Kobaridmuseum.

berggebied zien, er zijn zalen met objecten en foto's die te maken hebben met de strijd in de bergen, met name tijdens de barre winters met sneeuw en ijs. In een andere ruimte staan vitrines met voorwerpen en documentatie over de medische verzorging. Weer een andere toont diverse wapens en munitie. Een volgende is gewijd aan het Oostenrijks-Duitse offensief van oktober 1917 enzovoort. Instructief is ook het nagebouwde soldatenverblijf. Ten slotte heeft het museum een goed gesorteerde winkel.

Kerk van Javorca

Memorabel is ook de soldatenkerk van Javorca in de Julische Alpen, op zo'n acht kilometer (slechte weg) verwijderd

van Tolmin in het zuiden. Tussen 1 maart en 1 november 1916 in Jugendstil gebouwd door de Oostenrijks-Hongaarse 3e Gebirgsbrigade als herinnering aan hun gevallen kameraden. Het interieur is in een prachtig blauwe kleur gehouden. De buitenkant toont de dubbele adelaar van Oostenrijk-Hongarije en de wapens van de twintig provincies. In de kerk wordt een 'dodenboek' op houten panelen bewaard met de namen van 2.565 gesneuvelden. Dat ook de plaatselijke bewoners nog steeds interesse hebben voor de oorlogsperiode 1915-1918 blijkt uit de tien (!) particuliere musea in de streek, die doorgaans uitstekend verzorgd zijn en veel wetenswaardigs bevatten.

muziek en met relaties in schilder- en beeldhouwkunst, kreeg hij de belangstelling voor het militaire vak toch met de paplepel ingegoten. Zijn grootvader verzamelde antieke wapens en zijn vader was reserveofficier en werkte lange tijd bij Defensie in Den Haag. Toen na de middelbare school de vraag: ‘Wat nu?’ aan de orde kwam, zag Jo Thomas twee mogelijkheden: bouwkunde in Delft of de KMA in Breda. Het werd de KMA. Daar werd hij betrokken bij het Informatiecentrum, dat selecties maakte uit het dagelijkse nieuws en meer diepgaande onderwerpen om de cadetten op de hoogte te houden van wat er omging in de samenleving. Thomas vond dat ook het cultureel militair erfgoed daarbij hoorde. Via zijn contacten met het Legermuseum, werden historische onderwerpen aan de berichtgeving toegevoegd. In dit werk kon hij de creatieve kant van zijn persoonlijkheid kwijt. Hij werd uiteraard Vriend van het museum.

Historische weg

In 1961 kwam hij bij 101 Tankbataljon. Dit zou aanvankelijk als Regiment Huzaaren Nr. 7 de traditie voortzetten van het gelijknamige regiment dat in 1815 na de val van Napoleon naar Indië vertrok. Luitenant Thomas vond dat zijn mannen de roemruchte historie van hun toekomstige eenheid moesten kennen. Mede met de hulp van ‘de oude Frans Smits’ van het Legermuseum schreef hij de geschiedenis van ‘Hussaren Nr. 7’, met onder meer het ontstaan, uniformering, voorschriften en krijgsverrichtingen.

In 1971 – inmiddels docent op de Hogere Krijgsschool – stootte hij op de indrukwekkende bibliotheek van de HKS. Helaas waren de bewaarcondities van met name het waardevolle oude boekenbezit allesbehalve ideaal. Thomas bereikte dat de historische collectie naar het Legermuseum ging, waar deze beter geconserveerd kon worden. “Zo rolde ik er steeds verder in.” Hij werd vanuit zijn functie van souschef operatiën opgenomen in het bestuur van het Legermuseum, dat toen van Leiden naar Delft zou verhuizen. “We spraken over een nieuwe opzet. Hoe presenter je de collectie? Wat is de doelstelling van het museum?” Niet verwonderlijk dat hij na zijn functioneel leeftijdsontslag bestuursvoorzitter werd van het Cavaleriemuseum in Amersfoort en lid van de Commissie Collectie KL. Deze afdeling van de Traditiecommissie van de Koninklijke Landmacht beschreef het museale

beleid van de KL. Veel onderdelen – zoals de cavalerie – hadden namelijk een ‘eigen’ geschiedkundige verzameling.

“De commissie beschouwde het historisch bezit van alle eenheden als deel van de historische collectie van de KL.”

Thomas zag (en ziet) een grote lijn: het Legermuseum geeft het algemene beeld, de verzamelingen van wapens en dienstvakken zijn meer specifiek gericht. “Deze laatste ondersteunen de traditiebeleving van de eenheden én ze hebben een bewaar- en presentatiefunctie van historisch bezit. Waar zou het Legermuseum het moeten laten, als alles bij elkaar kwam? Bovendien is het bewaren nu vrij goedkoop, omdat je met plaatselijke vrijwilligers werkt en de verzamelingen vaak zijn opgeslagen in gebouwen die niet meer voor andere doelen worden gebruikt. Je kunt het historisch en cultureel waardevol bezit tenslotte niet aan de straat zetten! Er is al zoveel verloren gegaan.” Het bekijken van de onderdeelcollecties trekt volgens Thomas ook bezoekers naar het Legermuseum.

Vriendenbestuur

Via toenmalig voorzitter Jacques Bartels kwam hij in het bestuur van de Vrienden. “Zo meende ik iets goeds te kunnen doen voor het Legermuseum. Hoe dat verder werd ingevuld, zou later wel blijken.” Hij kijkt nu terug op een bevredigende periode waarin hij naar zijn gevoel inderdaad een bijdrage heeft kunnen leveren. Zo was de *Nieuwsbrief* qua inhoud en uitvoering destijds aan verbetering toe. Door de financiële consequenties was het oude bestuur daarvoor niet zo enthousiast. Op een dag hield hij de bestaande ‘groene’

Chris Ronteltap, algemeen directeur van het Legermuseum, geeft als blijk van waardering de ‘zilveren kruisboog’ aan Jo Thomas.

Nieuwsbrief en een kleurig ander tijdschrift omhoog en dat was de doorbraak. “Het werd een grote stap voorwaarts. Tegenwoordig springt de Nieuwsbrief eruit, hij ligt op militaire leestafels, is kwalitatief goed en attractief.” Ook in de vorming van het beleid van de Vrienden en de organisatie van het 60-jarig bestaan in 2008 had Jo Thomas een werkzaam aandeel. De besturen van 2000 en 2010 vergelijkend zegt hij: “De Vrienden zijn duidelijk geprofessionaliseerd. Vroeger was het beleid nog wel eens een beetje hapsnap, maar nu is er een consequente lijn. Wat betreft aankopen, activiteiten, financieel beheer en verslaglegging, is de lijn nog steeds stijgend.”

Na zijn vertrek uit het Vriendenbestuur gaat hij niet stilzitten: “Ik blijf het Cavaleriemuseum helpen bij het organiseren van tentoonstellingen en schrijven van publicaties. Dat doe ik tot ik omval.”

Een Nederlandse pantserwagen geleend van het Cavaleriemuseum, bij het naspelen van de Duitse landing op Ypenburg, 9 mei 2010. De Duitse para's kregen dit jaar een even warm maar veel vriendelijker welkom dan in 1940.

De oorlogsboog in middeleeuws Europa

Fascinerend afstandswapen

door Jacques Bonewit

De boog heeft geen uitvoerige introductie. Als jongens maakten we er een van een tak of een stuk elektriciteitspijp. Hoe slecht ook gemaakt, de pijl verliet de boog in de goede richting. Een groot compliment voor de effectiviteit van het ontwerp. Ons jeugdig enthousiasme werd extra gevoed door de schietkunsten van Robin Hood en de indianen. In zijn eenvoud en geschiedenis is de boog een fascinerend afstandswapen.

In de klassieke oudheid werd de boog ook door Grieken en Romeinen gebruikt. Vooral tegenstanders van Rome, zoals de Parthen, waren behendige bereiden boogschutters. Hun bogen waren van het samengesteld type en niet van louter hout zoals de bogen die in dit artikel exclusief aan bod komen. Dus ook aan de kruisboog wordt hier geen aandacht geschonken.

14

Techniek

Eerst maar iets over de techniek van de Europese houten boog. Een boog moet precies worden gemaakt en de samenstellende delen moeten goed op elkaar zijn afgestemd. De boog is een staaf hout die naar boven en beneden toe taps afloopt. De doorsnede in Europa was plat of D-vormig. Het is van cruciaal belang dat de onderste en de bovenste werparm gelijkmatig buigen. Is dat niet het geval, dan schiet de boog onvoorspelbaar. Minstens zo belangrijk is het gewicht en de lengte van de pijl. Ook moet de stijfheid van de pijlschacht op de kracht van de boog zijn afgestemd. Een goede pijl maken, vraagt veel vakmanschap. Het is absoluut meer dan het aanpunten van een min of meer rechte tak.

Op grond van eigen ervaring weet schrijver dat goed schieten met pijl en boog niet eenvoudig is. Alles moet op dezelfde manier gebeuren: het beetpakken van de boog, de houding, de afstand die de pijl wordt uitgetrokken, het loslaten van de pees en het doorrichten. Dat wat betreft de schutter. Dan is er nog het probleem van de lage pijlsnelheid van 60 tot 85 m/s, dat ondanks de goede ballistische vorm van de pijl. Die snelheid betekent een zeer gekromde 'kogelbaan'. Voor de schutter is het nodig te weten hoeveel zijn pijl op een bepaalde afstand zakt. Die 'val' moet hij compenseren door hoger te richten. Op het slagveld was de afstand tot het doel vaak niet nauwkeurig bekend. Hierdoor waren er veel te hoge of te lage schoten. In het algemeen is 50 tot 60 meter voor een gericht schot de bovengrens.

Een pijlpunt voor de jacht, met aan beide zijden verlengde snijkanten die ook als weerhaken dienst doen. (Foto: Jacques Bonewit)

Franse boogschutter en piekenier omstreeks 1470. (Collectie Legermuseum)

In actie

Er zijn twee manieren om de boog in te zetten. Ten eerste met een precisieshot op mens of dier. De trefkans hangt van bovengenoemde variabelen af. De tweede methode is een oppervlakte dekkende pijlenregen. Dat laatste was de onvervalste militaire inzet, die door de Engelsen is geperfectioneerd. Groepen boogschutters schieten indirect zo snel mogelijk, waarbij de pijlen in een dichte concentratie neerkomen in het doelgebied. Bij de voorbereiding op defensieve gevechten werden de afstanden bepaald, hulpmiddelen geïmproviseerd om de schootshoek reproduceerbaar te maken en werd proefgeschoten. Tijdens het gevecht werden nieuwe bevelen en richtaanwijzingen mondeling aan elkaar doorgegeven. Beide technieken werden in één veldslag gebruikt. Na de fase van indirecte salvo's en tijdens de mêlée schoten boogschutters gericht op individuen.

De boog die hierbij hoort, is de Engelse *longbow*. Deze is gemaakt van taxushout en heeft een lengte van 1,80 tot 1,90 meter. De eindstukken van de werparmen zijn van hoorn en voorzien van een gleuf om de pees in vast te houden. Een fraai ogend geheel. De boog heeft een trekkracht van circa 100 Engelse ponden (maar liefst zo'n 45 kilo). De maximale indirecte reikwijdte van de boog was ongeveer 240 meter.

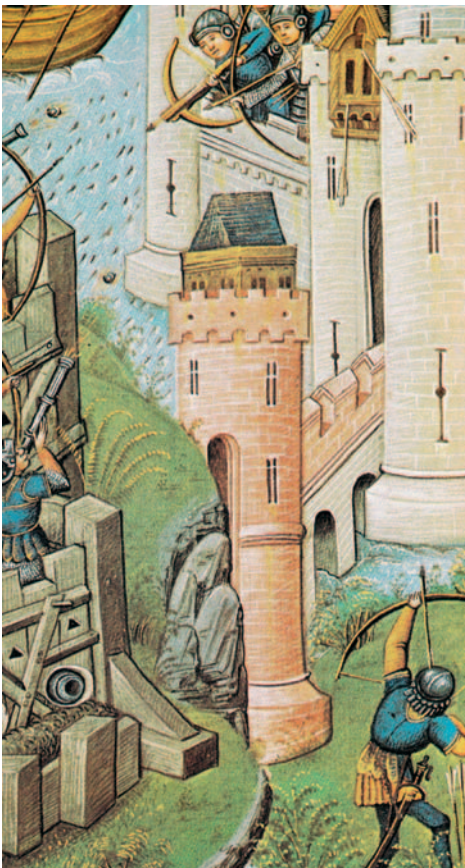
Het bestand aan taxusbomen werd in middeleeuws Engeland streng en strategisch beheerd. Export was niet toegestaan. Taxushout was schaars en werd daarom uit de Alpenlanden geïmporteerd. Het zijn vooral de buitenste lagen van de stam die erg geschikt zijn voor de bogenbouw.

Slagveld

Halverwege de veertiende eeuw, aan het begin van de Honderdjarige Oorlog, was de inzet van de boog nog niet zo geperfectioneerd. Lichtbepapende (boeren)schutters werden in de voorste lijn gezet en moesten in de latere mêlée maar zien hoe ze wegwamen. Vrij snel daarna werden boogschutters in grotere groepen op vooral de flanken geplaatst. Als verweer tegen ruiters, werden greppels en gaten gegraven en gepunte palen in de grond geslagen. Pijlenkokers werden zelden op het slagveld gedragen. De pijlen werden in bundels verdeeld en door de boogschutter in de grond en tussen de kleding gestoken. Bij indirect schieten kon de schietsnelheid oplopen tot zes pijlen per minuut. Een zichtbare pijlenhagel hing dan dreigend in de lucht. Door vakmanschap en een goede vuurleiding konden de Engelsen een hoog percentage van de pijlen ook daadwerkelijk in de doelomgeving terecht laten komen.

Het zal zeker een angstige ervaring zijn geweest om in een gebied te staan waar de pijlen massaal inslaan en de kans getroffen te worden groot is. Harnas en maliënkolder met leren ondervest boden bescherming. Toch bestond er het risico van een doorslag. Ernstig was het effect op de minder goed beschermde paarden. Vaak door meerdere pijlen getroffen, werden de dieren onhandelbaar en brachten daarmee chaos in de slagorde. Ook was de pijlenhagel gevaarlijk voor de arme plattelanders, die op heervaart mee moesten en meestal niet meer lichaamsbescherming droegen dan een gewatteerde jas.

Na de beschieting volgde de mêlée. De tegenstander viel aan of er ontstond een enorme chaos van terugkerende mannen en paarden die in de oprukkende tweede lijn terechtkwamen. En dat te midden van veel dode en gewonde soldaten en paarden. De boogschutters van de latere periode werden geacht in die fase hun boog neer te leggen en deel te nemen aan het gevecht. Daarvoor werden ze ook uitgerust met geschikte wapens. Typisch was de

Verschiede afstandswapens in gebruik bij een belegering. Illustratie uit: *Chroniques d'Angleterre*, eind vijftiende eeuw.

Hellebaardier van de Cent Suisses de la Garde en een Franse boogschutter in 1507. (Collectie Legermuseum)

'maul', een houten met ijzer versterkte voorhamer die inwendig nog eens met lood was verzwaard. De maul werd gebruikt om wapenrustingen kapot te slaan. Door de zo ontstane spleten kon vervolgens de tegenstander uitgeschakeld worden.

De verslagen wekken de indruk dat Engelse boogschutters zich gedisciplineerd in het gevecht stortten. Ze vielen in kleine groepjes aan, gaven gewonden de genadestoot of namen ze gevangen als er kans op losgeld was.

Voor oorlogsdoeleinden werden er twee soorten pijlpunt gebruikt. Een drie- of vierhoekige doorn die vooral bestemd was om een wapenrusting te doorboren en een bredere punt die door een gecombineerde stekende en snijdende werking een grote bloedende wond veroorzaakte. Proeven hebben aangetoond dat pijlen door platte botten als ribben heenslaan. In massieve botten blijven ze vaak steken. De verwijdering van een in bijvoorbeeld een pijpbeen vastzittende pijl was overigens in die tijd geen sinecure. Voor de jacht was een nog groter scala van pijlpunten in gebruik.

Musket of boog

Met de opkomst van het vuurwapen begint de boog terrein te verliezen. Tot zeker de zeventiende eeuw is er in Engeland gediscussieerd over de superioriteit van musket of boog. De boog bleef daarbij veel voorstanders houden. De boog kent echter ook nadelen zoals de hoge kosten van de pijlen, de slechte inzetbaarheid bij regen en door de duur van de opleiding een tekort aan goede boogschutters. Een musket was voordeliger. Als het schot raak was, dan was het effect verwoestender dan een pijlwond. Ook was de energie van de kogel vele malen groter dan die van een pijl: een betere penetratie, en kleding en knopen die diep mee naar binnen werden geschoten en dan vaak wondinfectie veroorzaakten. Bovendien waren nieuwe musketiers sneller en goedkoper op te leiden. De glorie-dagen van de boog als oorlogswapen waren voorgoed voorbij!

Literatuur

Verlag Angelika Hörnig, *Das Bogenbauer-Buch*

Soar, Hugh D.H., *The Crooked Stick*

Sufdhuess, H., *Wundballistik bei Pfeilverletzungen*

(inaugural-dissertation)

Keegan, J., *The Face of Battle*

AGENDA

Tentoonstellingen

t/m januari 2011	Minitentoonstelling 'De klap op de vuurpijl, bijzondere boeken over vuurwerk, 1600-1900' in het Collectie Informatie Centrum
t/m 12 juni 2011	Foto-expositie 'Vertrek uit Afghanistan; een missie op zich'. In samenwerking met de Audio Visuele Dienst Defensie (AVDD)
t/m 2011	Prins Maurits en de Tachtigjarige Oorlog
t/m 2011	Onder Vuur. Militaire dilemma's, interactieve filmpresentatie
t/m 2011	Actie Zone: van groentje tot generaal in drie kwartier
t/m 31 december 2011	Toernooiridders. Klaar voor de strijd?

Activiteiten in het museum

18 december t/m 2 januari 2011	Kerstvakantie: middeleeuwse boogschutters komen naar het museum. Leer zelf boogschieten en ontvang uitleg over de boogschutter in de middeleeuwen.
19 februari t/m 6 maart 2011	Voorjaarsvakantie: er zijn demonstraties van gevechten in harnas. Ook vinden er diverse activiteiten rondom de tentoonstelling 'Toernooiridders' plaats zoals een kindertoernooi.
Begin maart 2011	Napoleontisch bivak.

Kijk voor meer informatie over de activiteiten van het museum en het exacte programma op www.legermuseum.nl.

Het Collectie Informatie Centrum (CIC) is ook geopend op de eerste zaterdag van de maand. Hebt u vragen over de collectie (ook te stellen via vraagbaak@legermuseum.nl) of wilt u onderzoek doen naar een specifiek militair-historisch onderwerp, dan bent u van harte welkom.

Bijzonder affiche

Afgelopen zomer kreeg het Legermuseum een bijzonder wervingsaffiche van het Indisch Leger, daterend uit 1912. Een genereuze schenking van het Maritiem Museum Rotterdam. Het behoort tot de vroegste affiches van de Nederlandse krijgsmacht. In artistiek opzicht is het een opmerkelijk exemplaar en bovendien vervaardigd van email en niet, zoals meer gebruikelijk, van papier. De kleurrijke voorstelling toont een onder een blauwe hemel en door een bedrijvige kampong fietsende sergeant aan het hoofd van een colonne, eveneens fietsende, koloniale militairen. Zwierend nemen ze de bocht over een kennelijk gebaande weg. Rechts onderaan worden het hand- en pensioengeld genoemd. De jonge sergeant, die naar de mode van die tijd een gecoiffeerde puntsnor en op zijn borst twee onderscheidingen draagt, tuurt zelfverzekerd naar de horizon. De effectiviteit van het affiche is niet bekend. Het kreeg wel alle lof van een Franse bewonderaar. Hij omschreef het als een zeer artistieke voorstelling. Volgens hem was de prachtige fiets een droom van alle jonge mensen in Nederland.

Jos Hilkhuijsen
Conservator picturalia

NIEUWE VRIENDEN

B.J. van den Bosch	Veenendaal
S.R. Maaskant	Berkel en Rodenrijs
H.E. Buhrmann	Apeldoorn
J.A.F. de Vos van Steenwijk	Hilversum
G.H.F. de Ceuninck van Capelle	Den Haag
T. Ent	Den Haag
W.J.F. Soetens	Eindhoven

OOK VRIEND WORDEN?

Zie www.vriendenlegermuseum.nl

Uw Vriendschap wordt beloond:

- vernissages in museum (inclusief gratis introductie)
- het jaarboek Armamentaria
- driemaal de Nieuwsbrief
- deelname aan jaarlijkse Vriendendag
- gratis toegang tot museum en bijzondere tentoonstellingen

COLOFON

De Nieuwsbrief verschijnt driemaal per jaar.

Redactie	Hans van Lith Hans Buurman Edwin Ouwejan Marije van Thiel Ed Coumans (eindredactie)
Vormgeving en drukwerk	De Swart BV, Den Haag
Uitgever	Stichting Vrienden van het Legermuseum
Secretariaat	Antwoordnummer 11228, 2600 WC Delft tel.: (015) 214 23 76* fax: (015) 214 39 16 *alleen op donderdag- of vrijdagmorgen e-mail: secretariaat@vriendenlegermuseum.nl
Website	www.vriendenlegermuseum.nl
Webmaster	Henk Goos
Webredacteur	Guus van Leeuwe
ISSN	1569-4305